

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені
проф. Поніманської Т.І.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

_____ ВП 14 Клініка інтелектуальних порушень _____
спеціальність _____ 012 Дошкільна освіта _____
(шифр і назва спеціальності)
Освітня програма _____ Дошкільна освіта _____
(назва освітньої програми)
інститут, факультет _____ педагогічний _____
(назва інституту, факультету,)

2018 – 2019 навчальний рік

Робоча програма Клініка інтелектуальних порушень для студентів
(назва навчальної дисципліни)
за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Мова навчання українська

Розробники: Косарева Галина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Поніманської Т.І.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Поніманської Т.І.

Протокол від " 27 " серпня 2019 року № 8

Завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Поніманської Т.І.

(підпис) _____ (проф. І. М. Дичківська)
(прізвище та ініціали)

Робочу програму схвалено методичною комісією факультету за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Протокол від " 30 " серпня 2019 року № 2

Голова методичної комісії педагогічного факультету

(підпис) _____ (доц. Н. А. Сяська)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 4	Галузь знань 0101 Освіта/Педагогіка	Обов'язкова	
Модулів - 3	Спеціальність: 012 Дошкільна освіта	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 5		5-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: портфоліо дефектолога (1 курс);		Семестр	
		9-й	9-й
Загальна кількість годин – 120		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 9 семестр – 2 год. самостійної роботи студента: 10 семестр – 2,5 год	Освітній ступінь: магістр	20 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	2 год.
		Лабораторні	
		10 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		80 год.	110 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: екзамен (10 семестр), контрольна робота (з/в, 9 семестр)			
<p>Передумови для вивчення дисципліни: основи медичних знань, анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами валеології, основи генетики, невропатологія з основами психопатології, спеціальна дошкільна педагогіка, вступ до спеціальності «Корекційна освіта» і педагогічна деонтологія, корекційно-реабілітаційні служби та правове забезпечення, основи патопсихології та психотерапія, мовленнєві і сенсорні системи та їх порушення, логопедія, фізична реабілітація осіб з вадами мовлення</p>			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Робоча навчальна програма з дисципліни «Клініка інтелектуальних порушень» є нормативним документом РДГУ, яка визначає обсяги знань, якими повинні опанувати студенти відповідно до вимог освітньо-професійної програми спеціальності 012 Дошкільна освіта, а

також необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень здобувачів другого (освітньо-професійного) рівня.

Навчальний курс «Клініка інтелектуальних порушень» має чітку професійну спрямованість підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, які зорієнтовані на роботу з дітьми з психофізичними порушеннями у дошкільних, загальноосвітніх, загальноосвітніх закладах з інклюзивним та інтегрованим навчанням, загальноосвітніх спеціальних закладах.

Навчальна програма з дисципліни «Клініка інтелектуальних порушень» тісно пов'язана з вивченням теоретичних основ дефектології та основ дитячої психоневрології, оволодінням науково обґрунтованими методами діагностики дітей з психофізичними порушеннями та їх відбору до спеціальних навчальних закладів.

Мета викладання дисципліни: забезпечення педагогічними умовами для формування у студентів знань теоретико-методичних аспектів викладання дисципліни «Клініка інтелектуальних порушень» у вищих навчальних закладах; уточнення, розширення та систематизація професійних компетентностей студентів з проблем організації та змісту логопедичної і методичної допомоги дітям і дорослим в Україні, з проблем диференційної діагностики мовленнєвих порушень дітей з метою правильного відбору дітей при комплектуванні груп спеціальних логопедичних установ; формування особистісних якостей майбутнього фахівця спеціальної освіти, оволодіння сучасними методами навчання та виховання дітей з психофізичними порушеннями розвитку.

Завдання курсу:

- розширити та поглибити знання з основ дефектології на основі вивчення теоретико-методологічних першоджерел;
- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у галузі спеціальної та інклюзивної освіти або у процесі професійної діяльності (корекційній навчально-виховній, навчально-реабілітаційній);
- здатність створювати команду в корекційно-педагогічному середовищі, мотивувати її членів та досягати спільних цілей щодо навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями;
- сформувати у студентів професійні компетентності щодо організації та планування логопедичної і методичної роботи у різних типах установ Міністерства освіти і науки, соціального забезпечення та закладах Міністерства охорони здоров'я;
- сприяти формуванню відповідального ставлення до ролі фахівця спеціальної освіти, прагнення поповнювати свої знання, підвищувати професійну майстерність, уміння навчати дітей з психофізичними порушеннями (залежно від нозології) у навчально-виховному, реабілітаційному процесі незалежно від типу закладу і форми організації навчально-виховної діяльності на рівні сучасних вимог до компетентності спеціаліста, а саме:

Інтегральна компетентність:

- здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі професійної діяльності та у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, критичності та самокритичності.
- Знання та розуміння предметної галузі та професійної діяльності.
- Здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння основами психологічної діагностики та здійснювати корекцію окремих недоліків фізичного і психічного розвитку дітей.
- **Фахові компетентності:**
- Здатність враховувати особливості виховання і навчання дітей у навчально-виховній роботі з дітьми.

- Здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння основами психологічної діагностики та здійснювати корекцію окремих недоліків фізичного і психічного розвитку дітей.

3. Очікувані результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- психологічні та корекційно-методичні підходи до організації і проведення логопедичної роботи з дітьми, що мають різні форми мовленнєвої патології;
- особливості розвитку дітей із психофізичними порушеннями;
- виявляти критерії педагогічного, психологічного, лінгвістичного характеру при визначенні порушень мовлення у дітей.

вміти:

- розв'язувати складні задачі і проблеми, що потребують оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог;
- проваджувати дослідницьку та/або інноваційну діяльність;
- здійснювати оптимальний добір форм, методів, засобів освітнього процесу у відповідності до поставленої мети;
- формувати професійне самовизначення як викладача закладу вищої освіти;
- реалізовувати принципи педагогічної етики та творчості у професійній діяльності.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні питання курсу «Клініка інтелектуальних порушень»

Тема 1. Сучасні уявлення про нормальний та відхилений розвиток.

Сучасні уявлення про нормальний і відхилений розвиток дитини. Фактори розвитку людини. Умови, що забезпечують нормальний психічний розвиток дитини.

Поняття «середньостатична норма розвитку» і її значення для роботи педагога і психолога.

Функціональна норма як генеральна стратегія спеціальної допомоги дітям із проблемами в розвитку, її значення для роботи в спеціальному освітньому просторі.

Основні складові успішної соціально-психологічної адаптації. Поняття ідеальної норми розвитку.

Структура нормального розвитку дитини: сенсорний, психомоторний, афективний, пізнавальний, соціальний розвиток.

Сенсорний розвиток дитини в ході нормального онтогенезу. Розвиток уваги і пам'яті. Динаміка моторного розвитку дитини при нормальному психічному онтогенезі. Рівнева організація системи афективної регуляції. Міжлінійні зв'язки в ході психічного онтогенезу. Розвиток діяльності дитини в ранньому, дошкільному та шкільному віці. Формування ведучих видів діяльності як необхідна передумова нормального психічного розвитку. Значення поняття «ведучий вид діяльності» в дефектології.

Тема 2. Види відхилень розвитку (дизонтогенії).

Характеристика психічного розвитку дитини як біосоціального процесу. Рушійні сили та основні напрямки психічного розвитку. Тенденції психічного розвитку: збільшення довільності, становлення аналітико-синтетичної діяльності мозку, поступова інтелектуалізація. Зовнішні і внутрішні фактори, які впливають на становлення психічних функцій. Поняття про критичні періоди розвитку, значення критичних періодів у дефектології.

Вікова обумовленість дизонтогенії. Загальні фактори та види порушень фізичного, психічного і соціального розвитку у дитячому віці. Загальні закономірності відхиленого розвитку. Механізми генетичних впливів. Соматичний фактор.

Трактування дизонтогенезу. Закономірності і параметри дизонтогенезу. Основні види дизонтогенезу: ретардація, асинхронія, дефіцитарність.

Динамічний підхід до розгляду дефекту, створений Л.С.Виготським. Ідеї Л.С.Виготського про первинні та вторинні порушення, зону найближчого розвитку, соціальну реалізацію

дефекту. Вивчення закономірностей психічного розвитку дітей з особливими потребами Р.М.Боскіс, Л.В.Занковим, К.С.Лебединською, В.І.Лубовським, М.С.Певзнер, Ж.І.Шиф. Становлення класифікації видів дизонтогенеза в роботах Л.Каннера, Г.Є.Сухарєвої, В.В.Ковальова, В.В.Лебединського.

Абілітація, компенсація і корекція відхилень розвитку

Змістовий модуль 2. Клінічні основи РВ

Тема 1. Розумова відсталість як психолого-педагогічна проблема.

Поняття «розумова відсталість», «олігофренія», «слабоумство», «деменція», «спадково обумовленні форми олігофренії». Провідні ознаки розумової відсталості.

Етіологія і патогенез основних форм розумової відсталості. Причини виникнення розумової відсталості. Головні психологічні симптоми олігофренії. Недорозвиток інтелекту – найбільш яскравий прояв олігофреній.

Загальна недорозвиненість пізнавальної діяльності в різних категорій дітей-олігофренів.

Психолого-педагогічна характеристика дітей зі стійким порушенням інтелекту.

Діагностичні критерії розумової відсталості: клінічні, параклінічні, психологічні, соціальні.

Тема 2. Клінічна картина розумової відсталості.

Класифікації розумової відсталості: М.О.Гуревича, Д.І. Азбукина, М.І. Озерецького, Міжнародна класифікація (1965), І.Ф.Случевського, В.В Ковальова, М.С. Певзнер, Міжнародна класифікація (МКБ 10-го перегляду), Д.Н.Ісаєва.

Клінічна картина: легкої, помірної та важкої розумової відсталості (дебільності, імбецильності та ідіотії).

Тема 3. Форми та степені розумової відсталості.

Виділення різних форм розумової відсталості. Дисгенетичні і диспластичні захворювання мозку. Хромосомні захворювання дитини. Сімейні форми олігофренії. Непрогресивні стани екзогенної етіології, які супроводжуються синдромом олігофренії. Синдром олігофренії ендокринного генезу. Прогресивні процеси, які призводять до втрати інтелектуального потенціалу, пов'язані з дисферментозом. Захворювання які супроводжуються розвитком і зміною функцій певних тканин.

Перелік діагнозів розумової відсталості, які використовуються на практиці ПМПК.

Тема 4. Психолого-медико-педагогічна реабілітація і соціальна адаптація осіб з розумовою відсталістю.

Лікування розумово відсталих дітей: загальні принципи, умови, терміни, ефективність.

Зміст та завдання «Програми виховання розумово відсталих дітей дошкільного віку».

Корекція та розвиток пізнавальної сфери дошкільників (РВД). Методика проведення занять з дошкільниками, що мають порушення пізнавальної сфери. Виховання розумово відсталих дітей у грі, формування продуктивних видів діяльності. Формування особистості дошкільника (РВД). Фізичне, моральне, трудове естетичне виховання дошкільників (РВД). Підготовка дітей з порушенням пізнавальної сфери до школи.

Індивідуальний підхід до дітей з порушеннями інтелекту в умовах індивідуального навчання.

Типи спеціальних дошкільних навчальних закладів.

Змістовий модуль 3. Клінічні основи ЗПР

Тема 1. Клініко-психологічне дослідження проблеми ЗПР.

Затримка психічного розвитку (ЗПР) як специфічний вид дизонтогенезу. Предмет та завдання вивчення дітей із ЗПР. Історичний екскурс. Причини і механізми слабо виражених відхилень. Етіологія ЗПР. Класифікація ЗПР за ступенем важкості і етіопатогенетичним принципом. Підходи. Критерії виділення форм. Класифікація дітей із ЗПР за М. Певзнер, за В.В. Ковальовим, за К.С. Лебединською.

Ядерні ознаки ЗПР церебрально-органічного генезу. Поняття мінімальної мозкової дисфункції (ММД). Динаміка прояву ММД у дітей різного віку. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю як прояв ММД: психолого-педагогічна характеристика.

Тема 2. Диференціація ЗПР від інших порушень психічного розвитку.

Сучасні уявлення про нормальний та аномальний розвиток. Психологічні закономірності нормального розвитку. Закономірності психічного дизонтогенезу. Фактори, що спричиняють відхилення у психічному розвитку. Класифікація видів психічного дизонтогенезу.

Комплексна методика психологічного дослідження. Методичні підходи до діагностики ЗПР. Диференціація ЗПР від уповільненого темпу психічного розвитку, педагогічної занедбаності.

Диференціація ЗПР від олігофренії.

Тема 3. Клініко-психологічна характеристика дітей із ЗПР.

Клініко-психологічна характеристика дітей із конституційною формою ЗПР. Походження терміну та визначення поняття «психічний інфантилізм». Етіологія та патогенез ЗПР конституційного походження. Форми психічного інфантилізму. Діагностика ЗПР конституційного генезу.

Клініко-психологічна характеристика дітей із психогенною формою ЗПР. Вплив психічної та соціальної деривації на розвиток дитини. Типи материнського ставлення до дитини. Особливості психічного розвитку дітей із психогенною формою ЗПР.

Клініко-психологічна характеристика дітей із соматогенною формою ЗПР. Поняття астенії. Компоненти астенії. Прояви астенії. Особливості психічного розвитку дітей із соматогенною формою ЗПР. Класифікація дітей із астеничними та церебрастеничними проявами.

Клініко-психологічна характеристика дітей із церебрально-органічною формою ЗПР. Етіологія та патогенез ЗПР церебрально-органічного генезу. Особливості психічного розвитку дітей із церебрально-органічною формою ЗПР. Структура дефекту при ЗПР церебрально-органічного генезу. Класифікація дітей із ЗПР церебрально-органічного генезу.

Тема 4. Клініко-психологічне дослідження проблеми ЗПР.

Прогностичне значення комплексного клініко-нейропсихологічного дослідження дітей із ЗПР. Значення ранньої діагностики відхилень у розвитку. Критерії прогнозу психічного розвитку аномальної дитини. Співвідношення ознак незрілості та пошкодження центральної системи у клінічних проявах ЗПР. Групи дітей із ЗПР в залежності від прогнозу психічного розвитку.

Клініко-психолого-педагогічна характеристика дітей із ЗПР із сприятливим прогнозом психічного розвитку.

Клініко-психолого-педагогічну характеристику дітям із ЗПР із несприятливим прогнозом психічного розвитку.

Тема 5. Особливості розвитку, навчання та виховання дітей із ЗПР.

Навчання і виховання дітей із ЗПР у школах та класах інтенсивної педагогічної корекції.

Корекційні прийоми реалізації індивідуального підходу до дітей із затримкою психічного розвитку в умовах інтегрованого навчання.

Особливості порушення звуковимови у дітей із ЗПР.

Особливості оволодіння звуковим аналізом слів дітьми із ЗПР.

Особливості оволодіння лексичною стороною мовлення дітьми із ЗПР.

Особливості засвоєння граматичної будови мовлення дітьми із ЗПР.

Особливості порушення письма у молодших школярів із ЗПР.

Змістовний модуль 4. Клінічні основи ДЦП

Тема 1. Сутність, етіологія та патогенез порушень опорно-рухової системи.

Предмет та завдання вивчення дітей з порушеннями опорно-рухової системи. Історичний екскурс. Сутність порушення при ДЦП. Причини ДЦП.

Руховий аналізатор – це нейрофізіологічна система, яка здійснює аналіз в органах людини і тварини. Проблеми дитячого паралічу.

Функціональні та органічні паралічі. Пренатальні, натальні і постнатальні фактори ДЦП. Прогресуючі м'язові атрофії.

Форми дитячого церебрального паралічу: спастична диплегія, геміпаретична форма ДЦП, гіперкінетична форма ДЦП, подвійна геміплегія, атонічно-астатична форма.

Порушення опорно-рухового апарату: поліомієліт, сколіоз, остеоартрит, остеомиєліт, артрогрипоз, хондродистрофія, міопатія, патологічний кіфоз та інші.

Тема 2. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями опорно-рухової системи.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з ДЦП.

Діти з відносно легкими психічними розладами непсихотичного рівня.

Діти з виразними психічними розладами непсихотичного типу. Діти з тяжкими психічними розладами психотичного типу.

Діти з інтелектуально-мнестичними розладами: з граничними формами розумової відсталості, з легким ступенем розумової відсталості, діти з помірним, тяжким, глибоким ступенем розумової відсталості.

Тема 3. Навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухової системи у спеціальних закладах.

Спеціальні осітні заклади для дітей з ДЦП. Профілактика ДЦП у навчальних закладах: специфічна медикаментозна терапія, спрямована на запобігання декомпенсації стану хворого на ДЦП; медичний контроль за дотриманням рухового та ортопедичного режиму на заняттях; допомога вихователям у дозуванні навантажень.

Корекційні прийоми реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в умовах інтегрованого навчання.

Змістовний модуль 5. Клінічні основи РДА

Тема 1. Діагностика раннього дитячого аутизму.

Історія вивчення синдрому раннього дитячого аутизму. Сучасні поняття про етіологію РДА.

Диференційна діагностика синдрому РДА. Структура дефекту при синдромі РДА.

Основні клінічні прояви РДА. Рівнева організація системи афективної регуляції.

Класифікація дітей з синдромом РДА за рівнем афективної патології.

Психолого-педагогічна характеристика груп дітей з РДА з різним ступенем вираженості афективної патології.

Особливості раннього розвитку дітей з різним рівнем афективної патології при РДА.

Поведінка дітей з РДА різного ступеню вираженості при перших контактах зі спеціалістами.

Перспективи розвитку дітей з РДА різного ступеню тяжкості.

Тема 2. Психологічне дослідження дітей з РДА.

Завдання та методики психологічного дослідження дітей з синдромом РДА. Особливості організації психологічного дослідження дітей з РДА з різним рівнем афективної патології.

Дослідження особливостей поведінки дітей з РДА в різних ситуаціях. Дослідження розумових процесів і мовлення дітей з РДА.

Шляхи забезпечення взаємодії спеціалістів і батьків при вивченні дітей з РДА.

Тема 3. Засоби встановлення емоційного контакту з дітьми-аутистами.

Особливості організації емоційного контакту та співробітництва з дітьми з синдромом РДА з різним рівнем афективної патології.

Засоби встановлення контакту дефектолога з дітьми з РДА.

Формування активного і осмисленого ставлення до оточуючих.

Попередження негативних емоційних проявів дитини при формуванні контакту з нею.

Вимоги до організації режиму роботи з аутичною дитиною в період підготовки до навчання та вступу до школи.

Координація роботи спеціалістів і родини по вихованню аутичної дитини.

Поняття про холдінг-терапію, її можливості, правила проведення.

Розвиток у дитини з РДА активного ставлення до світу. Послідовний розвиток форм взаємодії з дитиною.

Використання емоційного оцінки подій як способу активізації діяльності дитини з РДА.

Просторово-часова організація оточуючого середовища як розвиваючий фактор.

Формування стереотипів як необхідний етап розвитку діяльності дитини з РДА, попередження надмірного їх закріплення.

Прийоми розвитку ігрової та продуктивної діяльності дітей з РДА.

Тема 4. Підготовка дітей з РДА до навчання.

Методики формування навчальної діяльності у дітей з синдромом РДА.

Поняття про навчальну діяльність, її основні компоненти. Організація занять з аутичною дитиною.

Методики розвитку уваги, сприйняття, пам'яті.

Організаційні вимоги, необхідні для ефективного проведення корекційно-розвивальної роботи: лікувальний режим життя, обладнання розвиваючого середовища, засоби попередження або зменшення негативних поведінкових реакцій.

Розвиток мовлення дітей з РДА. Прийоми навчання навичкам читання, письма і рахунку дітей з РДА. Умови включення дитини з РДА в навчальний процес на початку відвідування школи.

Особливості розвитку загальної та дрібної моторики у різних груп дітей з РДА.

Рекомендації щодо поетапного навчання аутичних дітей читанню та письму за методикою «глобального читання», а також рахунку, розробленими Н. Заломаєвою.

Розвиток соціально-побутових навичок у дітей з РДА.

Взаємодія педагогів і батьків у розвитку моторики та соціально-побутових навичок у аутичних дітей.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні питання курсу «Клініка інтелектуальних порушень»												
Тема 1. Сучасні уявлення про нормальний та відхилений розвиток.	7	1	1			4	10					10
Тема 2. Види відхилень розвитку (дизонтогенії).	7	1	1			4	9	1				7
Разом за змістовим модулем 1	14	2	2	-		8	19	1	-	-		17
Змістовий модуль 2. Клінічні основи РВД												
Тема 1. РВ як психолого-педагогічна проблема..	7	1	1			4	8	1				7
Тема 2. Клінічна картина розумової відсталості.	7	1	1			4	8					7
Тема 3. Форми та степені розумової відсталості.	6	1		1		4	8	1				7
Тема 4. Психолого-медико-педагогічна	7	2		1		4	8		1			7

реабілітація і соціальна адаптація осіб з розумовою відсталістю.												
Разом за змістовим модулем 2	27	5	2	2		16	32	2	1			28
Модуль 2												
Змістовий модуль 3. Клінічні основи ЗПР												
Тема 1. Клініко-психологічні дослідження проблем ЗПР.	7	1	1			4	8	1				7
Тема 2. Диференціація ЗПР від інших порушень психічного розвитку.	7	1	1			4	8					8
Тема 3. Клініко-психологічна характеристика дітей із ЗПР.	6	1		1		4	10		1			9
Тема 4. Клініко - психологічне дослідження проблем ЗПР.	6	1		1		4	7					7
Тема 5. Особливості розвитку, навчання та виховання дітей із ЗПР.	8	2	1			4	8					7
Разом за змістовим модулем 3	34	6	3	2		20	41	1	1			38
Змістовий модуль 4. Клінічні основи ДЦП												
Тема 1. Сутність, етіологія та патогенез порушень опорно-рухової системи.	6	1	1			4	10					5
Тема 2. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями опорно-рухової системи.	7	1	1			4	10					5
Тема 3. Навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухової системи у спеціальних закладах.	6	1				4	8	1				5
Разом за змістовим модулем 4	19	3	2	-		12	28	1				15
Змістовий модуль 5. Клінічні основи РДА												
Тема 1. Діагностика раннього дитячого аутизму.	6	1	1			6	4					3
Тема 2. Психологічне дослідження дітей з РДА.	6	1		3		6	4					3
Тема 3. Засоби встановлення	7	1				6	4			1		3

емоційного контакту з дітьми-аутистами.												
Тема 4. Підготовка дітей з РДА до навчання.	7	1		3		6	5	1		1		3
Разом за змістовим модулем 5	26	4	1	6		24	17	1	2	2		12
Усього годин	120	20	10	10		80	120	6	2	2		110
Модуль 3												
1. ІНДЗ												
Підготовка презентації	20					20						
Усього годин	20					20						

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Клінічні основи ДЦП	1
1.	Клінічна характеристика дітей з ДЦП	1
2.	Клінічні основи РДА	1
3.	Засоби встановлення емоційного контакту з дітьми з РДА	1

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сучасні уявлення про нормальний та відхилений розвиток	1
1.	Види відхилень розвитку дітей (дизонтогенії)	1
2.	Клінічні основи РВ	1
3.	Недиференційовані форми олігофренії	1
4.	Клінічні основи ЗПР	1
5.	Диференціація ЗПР від інших порушень психічного розвитку	1

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Складання тезаурусу понять з теми форми та степені РВ	2
1.	Дослідження недиференційованих форм олігофренії	1
2.	Дослідження різних форм інфантилізму	1
3.	Дослідження основних критеріїв прогнозу психічного розвитку дитини із ЗПР	1
4.	Обстеження дітей із ДЦП	1
5.	Обстеження дітей із РДА	2
6.	Психолого-педагогічна корекція дітей із РДА	2

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми (завдання)	Кількість годин
1.	Визначте поняття «середньостатистична норма розвитку» і її значення для роботи педагога і педагога-психолога. Визначте, що таке «функціональна норма» і її значення для роботи в спеціальному освітньому просторі. Назвіть умови, що забезпечують нормальний психічний розвиток дитини.	2
2.	Що таке «фактор розвитку» і які фактори відхиленого розвитку ви знаєте? Перерахуйте загальні закономірності відхиленого розвитку.	2
3.	Опишіть основні складові успішної соціально-психологічної адаптації: фактори ризику виникнення недоліків та механізми впливів у різні періоди розвитку. Законспектувати у робочий зошит: механізми впливів у пренатальному і натальному	4

	періодах розвитку дитини, механізми впливів у період індивідуального розвитку.	
4.	Дайте характеристику «первинним» і «вторинним» дефектам розвитку. Охарактеризуйте три основних напрямки дизонтогенеза: ретардація, асинхронія, дефіцитарність. Назвіть умови, що забезпечують нормальний психічний розвиток дитини. Що таке «фактор розвитку» і які фактори відхиленого розвитку ви знаєте? У чому полягає принцип вікової обумовленості типу порушеного розвитку?	2
5.	Назвіть рівні закономірностей дизонтогенетичного розвитку. Визначення аномальності. Опишіть основні критерії нормальності.	2
6.	Клінічні основи РВД Визначте поняття «розумова відсталість», «слабоумство», деменція. Складіть тезаурус понять з теми. У чому полягає різниця між олігофренією та деменцією.	4
7.	Назвіть форми дементивних розладів. Дайте характеристику. Що спільного та у чому полягає різниця в підходах різних авторів класифікацій розумової відсталості.	2
8.	Недиференційовані форми олігофренії Опишіть атипічні недиференційовані форми олігофренії.	2
9.	Диференційовані форми олігофренії.	2
10.	Охарактеризуйте різні ступені розумової відсталості.	2
11.	Охарактеризуйте особливості пізнавального розвитку при розумовій відсталості.	4
12.	Опишіть основні закономірності емоційно-вольової сфери розумово відсталих дітей і підлітків.	2
13.	Опишіть різні форми інфантилізму, спираючись на роботи Г.Сухаревої, І.Юркової, К.Лебединського.	2
14.	Ознайомитись з класифікацією ЗПР М.С.Певзнер, побудованої на основі сполучення гармонійного інфантилізму з іншими відхиленнями розвитку дитини.	2
15.	Порівняєте класифікацію ЗПР М.С.Певзнер із класифікацією по етіологічному принципі К.С.Лебединського. У чому взаємодоповнюваність обох підходів?	2
16.	Назвіть загальні і специфічні для різних форм ЗПР фактори запізнювання у формуванні ознак «шкільної зрілості».	2
17.	Назвіть передумови і найбільш типові ознаки невротичного розвитку дітей і підлітків зі ЗПР.	2
18.	Дайте опис синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю як прояву мінімальної мозкової дизфункції (психологічна сутність синдрому, перспективи подолання).	2
19.	Дайте характеристику інфантилізму: гармонійний та дисгармонійний.	2
20.	Назвіть умови, що забезпечують умови нормального функціонування особистості. Назвіть загальні закономірності відхиленого розвитку.	2
21.	Сучасні уявлення про нормальний та аномальний розвиток. Вплив емоційного стану жінки під час вагітності на психічний розвиток дитини.	2
22.	Здатність до навчання як диференційно-діагностичний і прогностичний критерій в оцінці психічного стану дитини.	2
23.	Зміна провідної діяльності при різних відхиленнях у розвитку. Особливості готовності до шкільного навчання при різних видах аномального розвитку.	2
24.	Мовленнєві порушення як фактор індивідуально-соціального розвитку дітей і підлітків.	2
25.	Порівняльний аналіз основних тенденцій психічного розвитку при затримці психічного розвитку і розумової відсталості. Можливості й обмеження педагогічної діагностики аномального розвитку.	2
26.	Ознайомитись з історією становлення такої галузі науки, як вивчення дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарата. Що складає завдання вивчення дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарата?	2
27.	Дайте визначення поняттю «дитячий церебральний параліч». Розкрийте сутність порушень при ДЦП. Назвіть причини виникнення ДЦП.	2
28.	Назвіть види церебрального паралічу залежно від локалізації порушення. Назвіть форми порушення м'язового тону.	2
29.	У чому полягає гіперрефлексія при ДЦП? Дайте визначення синкінезіям. Які вони бувають? Причини не сформованості реакцій рівноваги та координації рухів. У чому вони	2

	проявляються?	
30.	До чого призводить порушення кінестетичної чутливості при всіх формах ДЦП. Назвіть варіанти гіперкінезів. Дайте характеристику позотонічних рефлексів. Дайте характеристику різним формам ДЦП.	2
31.	Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями опорно-рухового апарата.	2
32.	Дайте визначення синдрому РДА й опишіть найбільш характерні ознаки його прояву. Назвіть можливі причини виникнення РДА. Дайте порівняльний опис різних варіантів аутизму: синдрому Л.Каннера, Х.Аспергера та ін.	4
33.	Охарактеризуйте основні групи РДА, виділені на підставі рівневого підходу до формування патології емоційної взаємодії із середовищем.	2
34.	Охарактеризуйте значення страхів у структурі порушень розвитку при РДА.	2
35.	Відзначте основні розходження РДА як особливої форми психічного дизонтогенезу й синдрому аутизму при психоневрологічних захворюваннях і дитячій шизофренії.	2
36.	Ранній дитячий аутизм: основні симптоми, підходи до корекції.	2
	Разом	80

10. Індивідуальні завдання.

1. Написати відгук на книгу Гілберта К. Аутизм. Медицинское и педагогическое воздействие / К Гилберт, Т. Питерс. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 144 с
2. Підготовка презентації в електронному вигляді теми з курсу (за вибором).

11. Засоби діагностики результатів навчання:

- екзамен;
- стандартизовані тести;
- реферати;
- лекції-панорами;
- семінари-дискусії;
- презентації.

12. Критерії оцінювання результатів навчання.

Загальні критерії оцінювання

I рівень – початковий. Відповідає здобувача вищої освіти при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення.

II рівень – середній. Здобувач вищої освіти відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

III рівень – достатній. Здобувач вищої освіти знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), уміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності.

IV рівень – високий. Знання здобувача вищої освіти є глибокими, міцними, узагальненими, системними; він вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Рівні навчальних досягнень студентів	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
I. Початковий	1-34 F Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Здобувач вищої освіти фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє здатність елементарно викласти думку; може усно відтворити кілька термінів, явищ без зв'язку між ними; може обрати правильний варіант відповіді (на рівні "так - ні"); може самостійно знайти відповідь у тексті підручника; виконує 20 % від загальної кількості тестів.
	35-59 FX незадовільно з можливістю повторного складання	Здобувач вищої освіти відтворює менш як половину навчального матеріалу; за допомогою викладача виконує елементарні завдання, наводить приклади; може дати відповідь з кількох простих речень; здатен усно відтворити окремі частини теми; має фрагментарні уявлення про роботу з джерелами, не має сформованих умінь та навичок; виконує 30 % від загальної кількості тестів.
II. Середній	60-63 (E) задовільно	Здобувач вищої освіти має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну операцію, дію; описує явища, процеси без пояснень причин, з допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтується в поняттях; має фрагментарні навички в роботі з підручником; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу, виконує 45 % від загальної кількості тестів.
	64-73 (D) задовільно	Здобувач вищої освіти знає більш як половину навчального матеріалу; розуміє основний навчальний матеріал; здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, відтворити його з помилками та неточностями; має стійкі навички роботи з текстом підручника; може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати; орієнтується в хронології; підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати під час відповіді допоміжні наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні; виконує від 55 до 65% від загальної кількості тестів.

III. Достатній	74-81 (C) добре	Знання здобувача вищої освіти є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях. Правильно і логічно відтворює навчальний матеріал; розуміє основні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; здатен проаналізувати відповіді іншого студента; з допомогою викладача скласти план реферату, може опрацювати матеріал самостійно, уміє підготувати реферат та захищати його найважливіші положення; правильно використовує термінологію; складає прості таблиці та схеми; виконує від 75 % до 80 % від загальної кількості тестів.
	82-89 (B) добре	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; висловлює стандартну аргументацію при оцінці дій, процесів, явищ; чітко тлумачить поняття; здатен самостійно опрацювати навчальний матеріал, але потребує консультацій з викладачем; виконує прості творчі завдання; виконує 85 % від загальної кількості тестів.
IV. Високий	90-100 (A) відмінно	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ, самостійно виконує науково-дослідницьку роботу; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування і нахили. Самостійно виконує від 95% до 100% від загальної кількості тестів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73		
60-63	задовільно	
33-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	--	---

13. Розподіл балів, які отримують студенти

(5 курс, 10 семестр)

Поточне тестування та самостійна робота											Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Модуль 1											Модуль 2							Модуль 3	
ЗМ 1			ЗМ 2				ЗМ 3				ЗМ 4			ЗМ 4					
T1	T2	T1	T2	T3	T4	T1	T2	T3	T4	T5	T1	T2	T3	T1	T2	T3	T4		
3	4	3	3	3	4	3	3	3	3	4	3	3	4	3	3	4	4	40	100

14. Методичне забезпечення:

1. опорні конспекти лекцій;
2. нормативні документи; тестові завдання;
3. навчальні книги;
4. інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД).

15. Рекомендована література

Основна:

1. Андрієнко О.О. Соціально-психологічні особливості особистісного становлення дошкільників зі зниженим зором / О. О. Андрієнко, Н. А. Коломійченко // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – №1 (61). – С. 40-43.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України / Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
3. Белая А.Й. Подолання нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення у молодших школярів (Методичні рекомендації для вчителів –логопедів). / А.Й. Белая – Хмельницький: ТУП, 2001, – 100с.
4. Борякова Н.Ю. Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: [учебное пособие для студентов педвузов] / Наталья Юрьевна Борякова. – М.: АСТ: Астрель, 2008. – 222 с.
5. Власова Т.О. О детях с отклонениями в развитии / Т.О. Власова, М.С. Певзнер. – М.: Просвещение, 1995. – 175 с.
6. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6-ти т. / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во Акад. пед. наук, 1983. – Т. 5. Основы дефектологии / Под ред. Т.А. Власовой. – 1983.– 369 с.
7. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей. Монографія. / Н.С. Гаврилова.- Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. – 200 с.
8. Даниелс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. // Е. Даниелс, К.Стаффорд. – Львів: Т-во «Надія», 2000.– 255 с.
9. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: [навчальний посібник] / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302 с.
10. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 2. – С. 252-258.
11. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 30. – С. 142-150.
12. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 2-3. – С. 36-42.
13. Закон України «Про спеціальну освіту» (проект) // Міністерство освіти і науки // www.mon.gov.ua.
14. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: [навч.-метод. посібник] / А.А. Колупаєва, Н.З. Софій , Ю.М. Найда та ін./ За заг. ред. Л.І. Даниленко. – К.: 2007 – 127 с.

15. Ипполитова А.Г. Открытая ринолалия: Учеб. пособие для студентов дефектол. фак. пед. ин-тов / Под ред. О.Н.Усановой. – М.: Просвещение, 1983. – 95 с.
16. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: [монографія] / Алла Анатоліївна Колупаєва. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
17. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [науково-методичний посібник] / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 244 с.
18. Концепція спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в найближчі роки та перспективу. – К., 2003.
19. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. – Київ, 1999.
20. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: [учебное пособие] / Владимир Александрович Липа. – Донецк: Лебедь, 2002 – 327 с.
21. Мартинчук О.В. Основы корекційної педагогіки: [навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / Олена Валеріївна Мартинчук. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 288 с.
22. Марченко І. С. Педагогічні заходи з формування комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП: навч.-метод. посібник / І. С. Марченко, О. Г. Тюленєва. – К.: Слово, 2013. – 96 с.
23. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохий, А.М. Гончаренко [та ін.]. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
24. Положення про центральну та республіканську (Автономна республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації / Наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 07.07.2004. – № 569/38.
25. Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу / Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я від від 27.03.2006. – № 240/165.
26. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994. – К., 2000. – 21 с.
27. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: [підручник] / Віктор Миколайович Синьов. – Частина I – Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – 238 с.
28. Синьов В.М. Основы дефектології: [навч. посібник] / В.М.Синьов, Г.М. Кобернік. – К.: Вища школа, 1994. – 143 с.
29. Специальная педагогика: [учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Л.И. Аксёнова, Б.А. Архипов, Л.И. Белякова и др. / Под ред. Н.М. Назаровой. – М.: Академия, 2001.- 400 с.
30. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За редакцією академіка В. І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2011. – 436 с.
31. Специальная дошкольная педагогика: [учебное пособие] / Е.А. Стребелева, А.Л. Венгер, Е.А. Екжанова и др. / Под ред. Е.А. Стребелевой. – М.: Академия, 2001. – 312 с.

Допоміжна:

1. Астапов В.М. Введение в дефектологию с основами нейро- и патопсихологии / В.М. Астапов.– М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 215 с.
2. Ахутина Т.В. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход / Т.В. Ахутина, Н.М. Пылаева. – СПб: Питер, 2008. – 320 с.: ил.
3. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: [монографія] / Алла Михайлівна Богуш. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 376 с.
4. Вавіна Л.С. Розвиваємо у дитини вміння бачити: Від народження до 6 років: [поради батькам] / Л.С. Вавіна, В.М. Ремаржевська. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 128 с., іл.
5. Вавіна Л. Концептуальні підходи до реалізації змісту дошкільної освіти дітей із порушеннями зору / Л. Вавіна // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – №3 (67). – С. 4-10.
6. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності: [навчально-методичний посібник] / Л.Б. Люндквіст, В.В. Бурлака, А.Г. Шевцов [та ін.]. – К.: Герб, 2007. – 288 с.
7. Внук О.Д. Сенсорний розвиток дітей раннього віку / О.Д.Внук // Дошкільний навчальний заклад. – 2011. – № 8. – С. 29-31.
8. Гвоздѣв А.Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребёнка / Александр Николаевич

- Гвоздєв. – Саратов: Куйбышев, 1990. – 103 с.
9. Гудим І. Концептуальні підходи до організації психолого-педагогічного супроводу дітей раннього віку з глибокими порушеннями зору / І. Гудим // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2013. – №2 (66). – С. 22-27.
  10. Гуцал Л.Л., Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: Навчально-методичний посібник. / Л.Л. Гуцал, С.П. Миронова. – Хмельницький: Поділля, 2001р. – 91 с.
  11. Державна національна програма «Освіта»: Україна ХХ століття – К.: Радуга, 1994.
  12. Дефектологія: [словарь-справочник] / Под ред. Б.П. Пузанова. – М.: Новая школа, 1996. – 80 с.
  13. Дичківська І.М. Інклюзивна освіта: шляхи впровадження / І. М. Дичківська // Дошкільне виховання. – 2013. – №12. – С. 3-6.
  14. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / авт. кол.; наук. кер. К. Л. Крутій.– Запоріжжя: ЛПС, 2011. – 188 с.
  15. Дитина: програм виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою: О.В. Проскіра, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко, Н.В. Кудикіна; авт. кол.: Г.В.Беленька, Е.В. Белкіна, О.Л. Богініч та ін. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2012. – 492 с.
  16. Ермакова И.И. Коррекция речи при ринолалии у детей и подростков: Кн. для логопеда / под ред. С.Л. Таптаповой. - М.: Просвещение, 1984. – 143 с.
  17. Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2001.
  18. Ілляшенко Т.Д. Аномальна дитина в школі / Т.Д. Ілляшенко, Н.М. Стадненко. – Київ, 1995. – 199с.
  19. Ілляшенко Т.Д. Корекція психосоціального розвитку дітей з церебральним паралічем у реабілітаційному центрі (Дошкільний і молодший шкільний вік) / Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська, О.В. Романенко, Н.С. Скрипка. – К., 2003. – 155 с.
  20. Ілляшенко Т.Д. Як навчати дітей з порушеннями психофізичного розвитку/ Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська. – К.: «Ніка-Центр», 2003.
  21. Инклюзивное образование. Политика, содержание и сравнительные перспективы / Под ред. Ф. Армстронга, Д. Армстронга, Л. Бартона. – Лондон, 2000. – 78 с. ЕВРОП. ОПЫТ.
  22. Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2013/2014 навчальному році» (лист МОН України від 20.06.2013 № 1/9-446).
  23. Интегрированное обучение и воспитание в условиях общеобразовательных учреждений / Под ред. Т.Л. Лещинской. – Минск: НИО МО РБ, 1998. – 144 с.
  24. Козлова В.А., Максименко В.С. Навчально-методичний посібник: Фронтальна робота з усунення лексико-граматичного недорозвинення мовлення у дошкільників (лексико-граматична ланка) / В.А. Козлова, В.С. Максименко. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2005. – 91 с.
  25. Кононко О. Л. Плакаємо в малечі почуття самовартості / О. Л. Кононко. – К., Х., 2010.
  26. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. – № 2. – С. 2-10.
  27. Концепция интегрированного обучения лиц с ограниченными возможностями здоровья (со специальными образовательными потребностями) // Актуальные проблемы интегрированного обучения: Материалы Международной научно-практической конференции по проблемам интегрированного обучения лиц с ограниченными возможностями здоровья (с особыми образовательными потребностями). – М.: Права человека, 2001. – С. 8-14.
  28. Корендо Р. Предметне розвивальне середовище як чинник всебічного розвитку дитини / Р. Корендо, С. Бабіч // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – № 9. – С. 44-50.
  29. Кочерга О. В. Психофізіологія шестирічних першокласників і адаптація до школи / О.В. Кочерга. – К., 2010.
  30. Кравченко Г. Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ / Г. Ю. Кравченко, Г. О. Сіліна. – Х., 2014.
  31. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. / Р.Е. Левина. – М.: Просвещение, 1968. – 367с.
  32. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / А.Р. Лурия. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 384 с.
  33. Левченко И.Ю. Технология обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: [учебное пособие для студентов] / И.Ю. Левченко. – М.: Академия, 2001. – 187 с.
  34. Малофеев Н.Н. Современный этап в развитии системы образования в России: результаты исследования как основа для построения программы развития // Дефектология. – 1997. – № 6. – С. 3-14.

35. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: [науково-методичний посібник] / Наталія Володимирівна Манько. – К.: КНТ, 2008. – 256 с.
36. Мастюкова Е.М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: [учебное пособие] / Е.М. Мастюкова, А.Г. Московкина / Под ред. В. И. Селиверстова. – М.: Владос, 2004. – 407 с.
37. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях: Кн. для логопеда. / С.А. Миронова. – М.: Просвещение, 1991. – 208 с.
38. Мовні ігри та вправи зі словом / Упоряд. В.Л. Сухар. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 176 с.
39. Монакова С.М. Заикание. Устранение заикания и оздоровление по методу Григория Грабового. / С.М. Монакова – СПб.: Издательство «ДИЛЯ», 2005. – 128 с.
40. Монроз А.В. Структура волевых качеств детей дошкольного возраста и младшего школьного возраста / А.В. Монроз// Вопросы психологии. – 2012.- № 3.
41. Національна доктрина розвитку освіти // Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти: Офіц. Вид. – К.: Парламентське вид-во, 2004. –С. 279-294.
42. Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року (Указ Президента України № 344/2013) // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
43. Никольская О.С. Аутичный ребёнок. Пути помощи / О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Теревинф, 2000. – 336 с.
44. Нижник Л. Допомога дітям з особливими потребами / Л. Нижник, О. Сагірова. – К., 2004.
45. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи: Збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд.: О.П.Долинна, А.П.Бурова, О.В. Низковська, Т.П.Носачова]. – Тернопіль, 2011.
46. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти/ За ред. Г.С.Тарасенко. – К., 2010.

16. Інформаційні (інтернет) ресурси

1. http://adalin.mospsy.ru/r_02_00/r_02_07a.shtml
2. <http://www.medportal.ru>
3. <http://www.new-clinica.ru>
4. www.tula.net/tgpu/resources/specpsy/sp2.htm
5. <http://www.defectology.ru/>
6. <http://www.logoped-sfera.ru/>
7. <http://defectologya.ru/publ>
8. <http://www.defektologiya.ru>
9. <http://mologoped.26206s013.edusite.ru/p8aa1.html>